

Sonja Borštnar

EVALVACIJSKA RAZISKOVANJA V SVETU IN EVALVIRANJE PROGRAMOV

RAZVOJ EVALVACIJSKIH RAZISKOVANJ V SVETU

Število evalvacijskih raziskovanj v zahodno-evropskih državah in Severni Ameriki je pričelo v šestdesetih in sedemdesetih letih bliskovito naraščati. Čeprav so obstajali številni dokazi o omejenemu pomenu in uporabnosti ter majhnemu vplivu na odločitve, je pomen evalvacije kot sredstva za ocenjevanje vrednosti in učinkov programov neprestano naraščal.

Z razvojem evalvacijskih raziskovanj je bilo nekaj dilem odpravljenih, še vedno pa so relevantna naslednja vprašanja:

- Odnos do znanosti, politike in etike. Kakšna je vloga evalvacije v političnem procesu? Ali naj bi z evalvacijo samo informirali ali tudi poskušali vplivati na politične odločitve?

- Odnos do metod in tehnik. Zakaj so evalvacije tako neučinkovite pri ocenjevanju vladnih programov? Ali je eksperimentalni pristop primeren za preučevanje celotne družbe? Katera so osnovna izhodišča pri oblikovanju modelov in kako naj bodo oblikovani rezultati?

- Odnos do konflikta racionalnosti. Številni znanstveniki so pričeli postavljati vprašanja o tem, koliko je politični in administrativni sistem sposoben uporabljati informacije evalvacijskih raziskovanj. Razlike v načelih in pravilih, ki vladajo na področju znanosti in politike, onemogočajo aktivno uporabo evalvacijskih rezultatov.

- Odnos do razširjanja evalvacijskih rezultatov. Majhna uporabnost evalvacije je usmerila pozornost na razširjanje evalvacijskih rezultatov. Uveljavilo se je prepričanje, da je treba evalvacijska raziskovanja prilagoditi različnim političnim ravnam in uporabnikom.

ZAKAJ SO EVALVACIJSKA RAZISKOVANJA POSTALA TAKO
USPEŠNA, ČEPRAV SO BILA DELEŽNA ŠTEVILNIH KRITIK?

V zgodnjih 60-tih letih je bila pozornost zahodnoevropskih držav in ZDA usmerjena k institucionalizaciji političnega načrtovanja, programskemu financiranju, optimalizaciji operacionalnega raziskovanja in racionalnemu izboru modelov za koordinacijo aktivnosti. Evalvacija naj bi temeljila na tehničnem znanju, informirala naj bi o doseganju ciljev, zagotavljala naj bi podatke o uspešnosti uvajanja inovacij, prispevala naj bi k racionalnejši porazdelitvi sredstev.

Medtem ko so se zgodnji modeli načrtovanja izkazali za zgrešene, deloma zaradi svoje nepraktičnosti in tehnične zapletenosti, je evalvacija prešla od ozkega eksperimentalnega testiranja rezultatov h kreativnim, široko preiskušanim pristopom in je postopoma postajala vse pomembnejša in nepogrešljivejša.

Za tiste, ki so odgovorni za določene programe, imajo evalvacijska raziskovanja nekaj pomembnih značilnosti:

- lahko so pomembno sredstvo pri spremljanju izvajanja programa in njegovih učinkov; spoznanja je mogoče uporabiti pri sprejemanju odločitev, porazdelitvi sredstev itn.;

- uporabiti jih je mogoče za nadzorovanje delovanja organizacij;

- prav tako pa lahko pomenijo instrument prepričevanja pri pridobivanju podpore za določen program v javnosti in parlamentu.

EVALVACIJSKI MODELI

Velikansko število potencialnih namenov, tehnik, konceptov, akterjev in institucionaliziranih oblik je pripeljalo k heterogenosti evalvacijskega raziskovanja.

Osnovna predpostavka večine evalvacijskih modelov je, da je za kreiranje, izvedbo in evalvacijo programov potrebna baza podatkov. Proces načrtovanja mora izhajati iz določenega teoretičnega znanja, na podlagi katerega se odločimo za model intervencije. Model mora biti seveda v odnosu do pred tem ugotovljenih potreb.

V preteklosti so se pojavili številni pristopi, vendar bomo v nadaljevanju prikazali le nekatere, ki jih uporabljajo evalvatorji. Te različne strategije lahko strnemo v tri skupine, ki so si razvojno sledile tako, kot so navedene spodaj:

- ciljno usmerjeni modeli,
- uporaba eksperimentalnega raziskovanja za evalvacijske namene kot poskus ugotavljanja kavnalnosti problemov,
- alternativni raziskovalni modeli.

CILJNO USMERJENI MODELI

Kljub razlikam v definicijah je skupna značilnost teh modelov prizadevanje, da bi izmerili, v kakšnem obsegu program uresničuje določene cilje. Evalvator mora torej ugotoviti, kakšni so cilji, in izločiti specifične učinke, ki jih je povzročila določena aktivnost.

S konceptualizacijo ciljev so povezani nekateri relevantni problemi: identifikacija in ocenjevanje ciljev, dejstvo, da obstajajo številni cilji, vprašanje, čigave cilje naj bi predstavili, spremenljivost ciljev itn.

Eden od osnovnih problemov je tudi čas. Program, ki naj bi ga evalvirali, poteka v določenem časovnem obdobju; če je to časovno obdobje daljše, lahko pride do določenih sprememb idej, teorij in predpostavk, na katerih program temelji. Niz vnaprej postavljenih ciljev pomeni omalovaževanje potencialnih sprememb.

Poleg tega pa nekatere družbeno-ekonomske situacije ne dopuščajo jasne specifikacije ciljev. Pogosto je zato bolje, da delujemo na osnovi nekoliko manj jasno definiranih ali celo protislovnih ciljev, pozneje, ko postanejo problemi jasnejši, pa cilje prilagodimo situaciji. Eksplicitno postavljeni cilji v veliko situacijah pripeljejo do nepotrebnih konfliktov in povzročajo rigidno vedenje. Da bi se izognili nekaterim problemom ciljno usmerjenih modelov, je Wholey, strokovnjak nekdanjega

Department of Health, Education and Welfare, predlagal uporabo preevalvacije, s katero ocenimo, ali in na kakšen način je mogoče evalvirati program. Čeprav je preevalvacija pomenila določen napredek, so nekateri problemi še vedno ostali nerazrešeni.

UPORABA EKSPERIMENTALNEGA RAZISKOVANJA ZA EVALVACIJSKE NAMENE

Eksperimentalno raziskovanje kot poglavitna evalvacijska strategija je doseglo vrhunec v začetku sedemdesetih let. Tako kot pri ciljno usmerjenih modelih tudi v tem primeru evalvatorji zahtevajo jasno definirane cilje, uspešnost programa pa se določa z merjenjem doseganja ciljev. Osnovne zahteve teh modelov so: namen in cilji programa morajo biti jasno in natančno definirani, nadzorovati je treba okolje oziroma situacijo, v kateri izvajamo določen program, prav tako so potrebne uniformna obravnava in nespremenjene komponente.

Poglavitni pomanjkljivosti eksperimentalnega raziskovanja za evalvacijske namene pa sta, da je program običajno kompleksna, dinamična celota in da povzroča definiranje njegovih elementov velike probleme. Program lahko vsebuje številne cilje, ki se jih pogosto ne da kvantificirati.

ALTERNATIVNI RAZISKOVALNI MODELI

Problemi in omejitve klasičnih pristopov so bili osnova za pojavljanje alternativnih evalvacijskih modelov. Alternativni pristopi želijo združiti različne izkušnje in potrebe ter upoštevati strukturalne značilnosti problemov. Združiti želijo različne cilje, uporabiti različne vire informacij, izkušnje praktikov itn.

NEKATERI VIDIKI IZVAJANJA EVALVACIJE

V javni administraciji zahodnoevropskih držav in ZDA obstajajo v zvezi z evalviranjem tri zelo razširjena stališča:

- evalviranje je nujno,
- evalviranje je težavno,
- evalviranje se zelo redko uporablja.

Redno spremljanje programov zahtevajo zlasti davkoplačevalci, analitiki, eksperti za proračun. Politiki in managerji navadno niso bili zainteresirani za evalviranje preteklih in

tekočih aktivnosti, saj bi raziskovanje lahko razkrilo pomanjkljivosti njihovih odločitev. V zadnjih letih, ko se je poudarek v javnem financiranju premaknil od pridobivanja dodatnih sredstev k razporeditvi in celo prerazporeditvi sredstev, varčevanju, krčenju programov, povečanju produktivnosti in privatizaciji, potrebo po evalviranju programov vse bolj občutijo tudi politiki in managerji.

Evalviranje je zares zahtevno. Izdelanih je bilo veliko modelov in številni so se izkazali za neuspešne, prav tako pa je bilo jalovo tudi iskanje splošnega modela. Mnoge tehnike in metode so pretežke in zahtevajo preveč časa, da bi jih uporabljali praktiki.

Poleg tega, da se evalviranje le redko uporablja, pa politiki pogosto trdijo, da rezultati evalvacij niso uporabni.

KAJ JE EVALVACIJA?

Ker želimo identificirati samo nekatere poglobitve vidike, bomo izvajanje evalvacije razumeli kot ugotavljanje in ocenjevanje, kako aktivnost, program ali institucija realizira, oziroma, kako je realizirala svoje cilje. Ta definicija razlikuje tri vidike izvajanja evalvacije:

- cilj, predmet,
- časovne perspektive,
- kriteriji.

Obstajajo še številni drugi vidiki izvajanja evalvacije, ki jih je treba upoštevati.

Zelo se razlikujejo med seboj pričakovanja o izvajanju evalvacije: vodstva institucij pričakujejo, da bo evalvacija integralni del nadzornega sistema. Njihov primarni interes je njena uporabnost za notranje načrtovanje, nadzor in odločanje. S širšega družbenega stališča naj bi evalvacija nudila odgovore na vprašanje o tem, ali deluje odgovorno in v skladu s pravili in regulacijami. Z znanstvene perspektive pa je izvajanje evalvacije način, kako priti do novih spoznanj o posameznih aktivnostih, njihovih učinkih, postopkih itn.

Naslednji pomemben vidik je položaj evalvatorja. Zunanja in notranja evalvacija imata navadno povsem različne cilje.

Osnovni motiv za izvedbo evalvacije je pričakovanje, da bodo rezultati prispevali k uspešnosti in učinkovitosti nekaterih aktivnosti.

Brez evalviranja programsko financiranje in načrtovanje nimata pomena. Obstajajo številni razlogi za izvajanje evalvacij, toda v praksi so pogosto nejasni. Najprej moramo ugotoviti, kdo so uporabniki evalvacij in kaj pričakujejo od določene analize. Notranji uporabniki potrebujejo podatke za nadzorovanje sistema. Zunanji uporabniki želijo informacije, da bi se lahko odločili, ali je treba intervenirati v določen sistem ali ne. Politiki in finančniki potrebujejo podatke o stopnji zadovoljenosti socialnih potreb in potrebnih finančnih sredstev za določene aktivnosti. Davkoplačevalci želijo zvedeti, kako je potrošen njihov denar, itn. Seveda so interesi notranjih in zunanjih uporabnikov pogosto konfliktni.

Ko se odločamo o evalvacijskem modelu, mora biti vloga uporabnikov povsem jasna.

Če evalvacijski rezultati ne vplivajo na bodoče ravnanje, nimajo nebene vrednosti.

NAMEN EVALVIRANJA

Glede na namen evalviranja lahko razlikujemo dve vrsti evalvacijskih podatkov, in sicer:

- podatke za spremljanje aktivnosti ali programa, in
- evalvacijske rezultate, ki jih potrebujemo za strateške namene. Odločitev o izbiri metode mora voditi potreba po informacijah.

Naslednja uporabna kategorizacija namenov evalviranja je:

- supervizija,
- validnost,
- inovativnost.

Če je namen supervizija institucije ali programa, potem želimo ugotoviti skladnost delovanja institucije s pravili, postavljenimi cilji itn. Kadar je namen validnost, ugotavljamo racionalnost programa in proučujemo hipoteze vzročno-posledičnih odnosov. Kadar je motiv inovacija, pa pričakujemo nove ideje, ki temeljijo na evalvaciji.

Ker lahko evalvacije strežejo različnim namenom, je izredno pomembno, da je evalvator natančno informiran o namenu evalvacijskega raziskovanja.

KDO EVALVIRA

V literaturi o evalvaciji obstajajo številni odgovori na to vprašanje. Avtorji se v glavnem strinjajo, da bi deskripcije in analize morali opravljati eksperti, ne strinjajo pa se vedno o vrsti ekspertov. V tem kontekstu se nam zdi zelo primerno Arvidsonovo (1986) razlikovanje med tremi vrstami ekspertov:

- V prvo vrsto uvršča eksperte za statistične metode, sociologe, ekonomiste itn. Ti so nepogrešljivi pri ustvarjanju sistemov zbiranja podatkov, poročil, finančnih izračunov itn.

- Drugi tip predstavljajo tisti, ki se ukvarja z določeno aktivnostjo. Če je zunanja evalvacija morda nujna, da bi izvedli relevantne spremembe v posameznih programih, in če so eksperti za metodologijo morda nujni tudi v nekaterih primerih notranje evalvacije, pa je Arvidsonovo stališče, da morajo glavni del analiz in opisov izvesti ljudje, ki se ukvarjajo z določeno aktivnostjo. Ti imajo namreč najboljši vpogled v aktivnost, z njo pa se bodo ukvarjali tudi potem, ko bodo študije končane.

- V tretjo kategorijo pa uvršča uporabnike. V nekaterih primerih jih predstavljajo politiki. Ker pa interesi uporabnikov pogosto niso zadovoljivo predstavljeni, bi morali upoštevati neposredna mnenja uporabnikov, ki bi jih ugotovili z intervjuji, vprašalniki ali pa njihovo aktivno udeležbo v evalvacijskih projektih.

PERSPEKTIVE EVALVACIJSKEGA RAZISKOVANJA

Naraščajoči ekonomski in finančni problemi so povzročili, da poudarek evalvacijskega raziskovanja ni več na rezultatih, temveč na ocenjevanju potreb in izvedbe določenega programa in na izdelavi kvalitetnih nadzornih postopkov.

Danes je evalvacija vse bolj integrirana v administrativne postopke na številnih ravneh in v številnih institucijah. V prihodnosti lahko pričakujemo naraščanje števila institucij, ki bodo potrebovale evalvacijska raziskovanja.

Splošno je sprejeto stališče o nujnosti različnih evalvacijskih pristopov, vse bolj poznane pa so tudi meje evalvacijskega raziskovanja.

Evalvacije vključujejo:

- opis programa (procesna evalvacija),

- analiziranje predpostavk programa in njihov odnos do aktivnosti programa,

- identificiranje učinkov programa (sumarna evalvacija),

- primerjava alternativnih programov ali sintetiziranje ugotovitev različnih evalvacij (metaevalvacija).

Kontroverze glede uporabe metod, vloge evalvacij, osnovnih principov, ki naj bi vodili evalvacije, se bodo gotovo še nadaljevale.

Tudi v prihodnje bo treba dosegati kompromise med političnimi zahtevami po takojšnjih in relevantnih evalvacijah ter potrebe po neodvisnih, dolgoročnejših raziskovanjih.

EVALVACIJA SOCIALNIH PROGRAMOV

Pri evalvaciji novih programov je treba upoštevati razliko med učinkovitostjo in uspešnostjo. Z učinkovitostjo razumemo doseganje visoke stopnje produktivnosti ali izboljšanje razmerja med inputom in outputom. Z merjenjem učinkovitosti ugotavljamo, koliko posamezne storitve, ukrepi itn. po obsegu in kvaliteti ustrezajo rabljenim sredstvom. S terminom uspešnost pa poudarjamo nujnost, da storitve, ukrepi itn. po svoji kvaliteti in dimenzijah zadovoljujejo obstoječe potrebe. Z merjenjem uspešnosti ugotavljamo, ali imajo storitve in ukrepi pričakovan vpliv na določene kategorije prebivalstva, geografska področja itn. Uspešnost tako ni odvisna samo od učinkovitosti in stroškov storitev in ukrepov, temveč tudi od distribucije in doseganja ciljev na določenem področju.

Evalvacijo bi morali upoštevati v vseh fazah načrtovanja določenega programa in ne le po tem, ko smo program že izvedli. Vloga evalvatorja v načrtovanju in organizacijskem procesu je odvisna od modela načrtovanja.

Na področju socialnega varstva obstajajo trije pglavitni modeli za načrtovanje programov:

- Prvi zahteva vnaprej določene in fiksirane cilje, temelji pa na predpostavki, da je treba imeti že na začetku procesa načrtovanja vse potrebne informacije. Evalvator ima pomembno vlogo na začetku procesa načrtovanja, ko je treba določiti cilje, in po izvedbi programa, ko je treba oceniti realizacijo ciljev. Zbiranje

in vrednotenje podatkov med izvajanjem programa je drugotnega pomena. Evalvacija se opravi na koncu načrtovanega procesa na podlagi natančnih tehničnih kriterijev.

- Drugi model predpostavlja, da ni mogoče poznati vseh potrebnih informacij o kakšnem problemu. Kriteriji za akcijo temeljijo na kratkoročnih intervencijah in hitrih odločitvah. Evalvacija je takojšnja. V tem modelu zbiranje informacij ni tako pomembno kot percepcija najpomembnejših problemov, ki jih je treba čim prej rešiti. Vloga evalvacije je v tem modelu marginalna, kriteriji zanjo pa so pretežno politični.

- Tretji model ob poudarjenih dolgoročnih ciljih dopušča tudi možnost prilagajanja problemom, ki se pojavijo v poznejših fazah. Po tem modelu mora biti redno zbiranje informacij zagotovljeno v vsaki fazi izvajanja programa, in sicer zato, da lahko sproti ugotavljamo, ali je mogoče realizirati postavljene cilje, in da lahko modificiramo cilje, če je to pomembno.

Evalvacija bi morala biti sestavni del programa ali vsebovana v vsaki fazi načrtovanja in izgrajevanja programa ali projekta.

SAMOVREDNOTENJE PROJEKTA OZIROMA PROGRAMA

Samovrednotenje je poskus, pojasniti glavne cilje projekta ter identificirati in oceniti pglavitne probleme pri njihovi realizaciji (ROOM, WHITTING 1987).

Razlogi za samovrednotenje so številni: redna poročila o delu financerjem, poročila projektnega osebja vodstvu projekta, informiranje uporabnikov, potencialnih uporabnikov in javnosti. Toda njegova najpomembnejša funkcija je, da prispeva k vodenju in razvoju projekta. Z rednim vrednotenjem lahko izboljšamo kratkoročno in dolgoročno načrtovanje, ocenjujemo organizacijo itn. Prispeva lahko k učinkovitejši porazdelitvi sredstev in inovativnosti.

Pri evalvaciji projekta (programa) lahko razlikujemo več faz:

- Kontekstualna evalvacija: treba je identificirati probleme, h katerim je program usmerjen. Pojasniti je treba, v kakšnem odnosu do problemov so kratkoročni in dolgoročni cilji.

- Evalvacija rezultatov: ta faza obsega nadzorovanje načrtovanih in nenačrtovanih rezultatov aktivnosti projekta in oceno doseženih ciljev.

- Evalvacija procesa: v tej fazi nadzorujemo potek aktivnosti projekta in identificiramo pglavitne probleme pri doseganju boljših rezultatov. Ugotoviti želimo, kako poteka notranje vodenje projekta, koliko ljudi se ukvarja s projektom in kakšna je njihova strokovna izobrazba, kakšen je sistem odločanja, odnos med financerji itn.

- Evalvacija strategije: samoevalvacija obsega tudi celotno strategijo projekta. Ponovno je treba oceniti razumevanje problemov, ki jih želimo razrešiti s projektom, ter oceniti kratkoročne in dolgoročne cilje. Evalvacija strategije je izredno pomembna, kadar izvajamo projekt v hitro spreminjajočem se okolju. Učinkovitost projekta je morda odvisna ravno od rednega ponovnega ocenjevanja.

Pri samovrednotenju projekta lahko uporabimo kvalitativne in kvantitativne podatke.

Osnovne statistične podatke lahko zberemo s pomočjo obstoječih statističnih virov. Projektno osebje pri raziskavi lahko uporablja vprašalnike, intervjuje, metode opazovanja.

Pri kontekstualni evalvaciji potrebujemo informacije o socialnih in ekonomskih razmerah ciljne populacije, ki jih zbiramo s pomočjo preverjenih metod. Pri evalvaciji rezultatov potrebujemo informacije o uporabi možnosti, ki jih projekt nudi ciljni populaciji (število uporabnikov, trajanje njihovega kontakta s projektom, spol, starost, poklic itn.). Pri evalvaciji procesa lahko uporabljamo podatke o načinu odločanja v projektu, in sicer zato, da pojasnimo pomanjkljivosti pri vodenju projekta, ki zmanjšujejo njegovo uspešnost.

NEKATERA KLJUČNA VPRAŠANJA PRI GRADITVI SISTEMA SAMOVREDNOTENJA

Samovrednotenje je usmerjeno k nekaj tesno povezanim sklopom, to pa so:

- definicija problema,
- prioritete, vrednote in cilji,
- aktivnosti projekta,
- organizacija in sredstva,
- izvedba,

- rezultati,
- sintetiziranje izkušenj,
- povratna sporočila.

DEFINICIJA PROBLEMA

Projekt mora identificirati problem, s katerim se spoprijema, in analizirati vzroke za njegov nastanek. V tej fazi nastajajo vprašanja o ustreznosti konceptualizacije problema, o vzrokih za nastanek problema, vprašanje, ali smo imeli pri definiranju problema ustrezne podatke, in vprašanje o osnovnih razlogih za projektni pristop.

PRIORITETE, VREDNOTE, CILJI

Projekt mora pojasniti in specificirati svoje cilje in vrednote. Odgovoriti je treba na naslednja vprašanja:

- Ali so cilji projekta dovolj jasni in specificirani, da dopuščajo ustvarjanje programa in njegovo izvajanje?
- Ali ima projekt jasen koncept ciljev?
- Ali so cilji merljivi?
- Ali obstaja prioriteta pri uresničevanju ciljev?
- Katera je ciljna populacija?
- Kakšna je časovna skala pri realizaciji posameznih ciljev?
- Ali je povezava med definicijo problema, namenom in cilji jasna in logična?

AKTIVNOST PROJEKTA

Projekt mora redno zbirati podatke o svojih aktivnostih in razvoju:

- Ali smo uporabili take metode dela, da nam omogočajo doseganje postavljenih ciljev?
- Ali uporabljene metode ustrezajo problemu, potrebam in ciljem projekta?
- Kakšne so aktivnosti projekta?
- Koliko uporabnikov je v stiku s projektom?
- Katere informacije o uporabnikih je

treba še zbirati in analizirati?

ORGANIZACIJA IN SREDSTVA

- Ali je projekt izvedljiv v danih ekonomskih in političnih razmerah?
- Ali je mogoče pravočasno doseči postavljene cilje?
- Ali so načrtovane naloge organizacijsko izvedljive?
- Ali je odgovornost za izvedbo projekta jasno definirana?
- Ali razpoložljiva sredstva omogočajo izvedbo načrtanega delovnega programa in realizacijo postavljenih ciljev?

REZULTATI

Postaviti je treba kriterije, ki omogočajo merjenje rezultatov projekta. S tem v zvezi se postavljata naslednji vprašanja:

- Kako meriti rezultate projekta?
- Ali so indikatorji za merjenje rezultatov logično izpeljani iz posameznih ciljev?

SINTETIZIRANJE IZKUŠENJ IN POVRATNA SPOROČILA

V projektu je treba določiti postopek za učenje iz izkušenj, pomanjkljivosti in težav, s katerimi se je soočil.

- Ali so se v času, ko je projekt potekal, potrebe spremenile?
- Ali je projekt preskusil cilje s stališča novih potreb?
- Ali je projekt dovolj fleksibilen, da odgovarja na spremembe s stališča novih izkušenj?
- Kateri procesi v projektu zagotavljajo, da bodo rezultati evalvacije upoštevani pri nadaljnjem načrtovanju projekta?
- Na kakšen način posredovati rezultate financerjem in drugim projektom, ki jih ta problematika morda zanima?
- Kakšna poročila, članki itn. so načrtovani za predstavitev problemov, ki izhajajo iz evalvacije?

Literatura:

- A. LIKIERMAN (1982), *Management Informations for Ministers: The Minis System in the Department of the Environment*. Public Administration, vol. 60; 127-142.
- D. KATZ, R. L. KAHN (1987), *The Social Psychology of Organizations*. New York.
- G. ARVIDSON (1986), *Performance Evaluation. V: Guidance, Control, and Evaluation in the Public Sector*. Berlin in New York; 625-642.
- G. H. HELLSTERN (1986), *Assessing Evaluation Research. V: Guidance, Control and Evaluation in the Public Sector*. New York; 279-308.
- G. J. ROOM, G. M. WHITTING (1987), *The Evaluation of the European Programme to Combat Poverty*. Gerona.

UDK

372.62(09) PSIHOL. PSIHOL. VELI DELA

Prostovoljno delo se razlikuje od drugih oblik neplačanega društvenega posredovanja. Prostovoljnega dela po tem, da se v delu ne mari denarja ne organiziranega dela (Stewart 1989). Razlikuje se tudi, da prostovoljno organiziranje temelji na prostovoljnih voljah, kar se odraža v prostovoljnem delu. Toda to pomeni, da prostovoljno delo ni prostovoljno in v nekem smislu tudi nevoljno.

Prejemanje, da ima prostovoljno delo pozitivne učinke, je bilo drugim očeno iz dejstva, da se v prostovoljnem delu valj brez tradicije na področju prostovoljnega dela začeli razvijati strokovni in teoretični izhodi in pojavni ekonomski vidiki. Predlaga v zvezi z prostovoljnimi deli izpostaviti dva vprašanja:

1. Ali naj se prostovoljno delo razvija iz prostovoljnega dela?
2. Ali je bil prostovoljno delo v obliki prostovoljnega dela razvijati prostovoljno delo, ali pa prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo v obliki prostovoljnega dela?

To je bil eden od ključnih ekonomskih vidikov, da prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo, ali pa prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo v obliki prostovoljnega dela. Prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo, ali pa prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo v obliki prostovoljnega dela.

Prostovoljno delo se razlikuje od drugih oblik neplačanega društvenega posredovanja. Prostovoljnega dela po tem, da se v delu ne mari denarja ne organiziranega dela (Stewart 1989). Razlikuje se tudi, da prostovoljno organiziranje temelji na prostovoljnih voljah, kar se odraža v prostovoljnem delu. Toda to pomeni, da prostovoljno delo ni prostovoljno in v nekem smislu tudi nevoljno.

Po prvem pristopu se prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo, ali pa prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo v obliki prostovoljnega dela. Prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo, ali pa prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo v obliki prostovoljnega dela.

Drugi pristop prostovoljnega dela razvijati prostovoljno delo, ali pa prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo v obliki prostovoljnega dela. Prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo, ali pa prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo v obliki prostovoljnega dela.

Kako pa lahko ocenimo prostovoljno delo? V primeru, da bi prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo, ali pa prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo v obliki prostovoljnega dela.

* To hipotezo lahko razvijamo, da prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo, ali pa prostovoljno delo razvijati prostovoljno delo v obliki prostovoljnega dela.

